

Olsvai Imre: Megemlékezés Kodály Zoltánról

/A Kaposvári Csiky Gergely színházban 1982. december 20-án tartott ünnepi Kodály-hangverseny megnyitója./

Ezen a helyen már negyven évvel ezelőtt Kodály SZÉKELY KESERVESE, reneszánsz mesterek kórusművei és Kodály legjobb tanítványainak énekkari szerzeményei hangzottak föl a fiú-gimnázium kórusának tavaszi hangversenyein. Néhány év múlva a JÉZUS ÉS A KUFÁROK dörgedelme, az ESTI DAL áhitata és a MAROSSZÉKI TÁNCOK életöröme is betöltötte ezt a termet, mászóval: Kodály Zoltán és a magyar népzene igazi hangjai ide-találtak.¹

Akkoriban bizony merész tett, tüntető kiállítás volt ez a konzervatív, féldilettáns művelődéspolitikával és az elmaradott, parlagi tömegizléssel szemben.

De Kodály tanítványainak tanítványa, Dr. Gelléri Emil gimnáziumi tanár vállalta és a maga adottságain belül valóra váltotta Kodály ígéit. Már az iskolai énekórákon lpp-va elővettük a tantervben nem szereplő "Énekes ABC"-t, Kodály két volt növendékének énekeskönyvét, ebből tanultuk az első másvidéki és ősi magyar népdalokat. Az énekkari próbákön pedig a nagy kóruskomponisták művei kerültek sorra, már amelyekkel egy fiú-vegyeskar is meg tudott birkózni. Gelléri Emil utóda, Nyakas József 1946 után megváltozott és kedvezőbb körülmények között folytathatta munkáját. Ő tanította be és vezényelte a Berzsenyi Dániel költeményére írt Kodály-kánont, a FORR A VILÁG-ot. Talán nem véletlen, hogy kettejük tanítványai közül olyanok kerültek ki, mint Bartók és Kodály stílusának ma már világhírű elemző esztétája, Lendvai Ernő; - a zenében is igen művelt József Attila-díjas költő, Fodor András; - vagy zeneiskolánk igazgatója Merényi György, aki 1957-ben e falak között az egyik nehéz Kodály-kórust, a Petőfi-versre írt ISTEN CSODÁJÁ-t mutatta be.

Van hát hagyománya, előzménye a mai nagy ünnepségnek. Zengett már énekszó, zongora, sőt zenekar is Kodály kottája szerint; nem hirtelen készültünk föl arra, hogy Őelőtte vizsgáljunk.

"Egyik kezünket a nogáj-tatár, a vitják, cseremiszfogja, - a másikat Johann Sebastian Bach és Giovanni Pierluigi da Palestrina". Így summázta zenekultúránk feladatait Kodály. Saját életművével járult hozzá ehhez a történelmi programhoz. Egyik kezével mentette, rögzítette, tanulmányozta zenei anyanyelvünk már-már veszendőbe menő kincseit; a másikkal megújhódott zeneművészetet alkotott. És itt megáll a hasonlat-teremtő képzelet: mert harmadik, sőt negyedik feladatot is vállalt: a zenei köznevelés elméletének kidolgozását és a magyar nyelv-művelés elindítását.

Zeneszerzői munkásságán belül is két nagy kifejező-kultúrának, az iratlan néphagyománynak és a komoly műzenének szintézisét valósította meg barátjával és küzdőtársával, Bartók Bélával együtt. Ők ketten egyedülálló nagy alakjai nemcsak a magyar zenekultúrának, hanem az egész magyar művelődéstörténetnek és a teljes világ zenekultúrájának. Sőt, még csak nem is költői tulzás, ha őket egyenesen a 20. század két legnagyobb magyarjának tartjuk. A múltszázadi és e-század eleji költő- és festőművész-óriások után két zenészcsillag ragyogott föl nemzeti kultúránk egén, akik munkásságukkal, alkotó életük színvonalával az egész művelt világ csodálatát vívták ki.

Nekünk, somogyiaknak nemcsak úgy általában van közünk Kodályhoz. Konkrét somogyi dallamok és szövegek többszólamú megszólaltatását, műzenei vallomássá érlelését köszönhetjük Neki. Már a legelső, 1906-ban Bartókkal közösen kiadott zongorakiséretes népdalok között, - melyben tizet Bartók dolgozott föl, tizet pedig Ő, - a tiz közül kettő somogyszobi, egy pedig kaposfüredi dal, mindhárom Vikár Béla gyűjtéséből. Nevezetesen: "A Nád Jancsi" betyárballada, "Isten hozád szülöttem föld" bújdosó reb-ének Kalevala-ritmusban és "Félre tőlem, búbánat" bordal. Három arca a somogyi embernek. Két évre rá ismét egy Vikár-gyűjtötte somogyszobi dalt szólaltat meg az ifjú Kodály, de nem rövid zongoradarabban, egyszerű kísérettel, hanem variációkat ír rá az ELSŐ VONÓSNÉGYES-ben. E dallamot "Lement a nap a maga járásán" szöveggel mindnyájan ismerjük.² Ezzel kapcsolatban elmondom egy érdekes somogyi élményemet; kár, hogy Kodály

már nem érhetette meg.

Ez év tavaszán az Egyetemi Színpad és a Rádió három Kodály-emlékműsort tartott Budapesten. Mindegyiken szerepelt született népművész és népdalkör, tanult ifju-népművész, hivatásos és félhivatásos muzsikus ill. énekkar, úgy, hogy egy-egy műsor egy-egy nagy tájat képviselt; a kompozíciók is az adott tájegység hangjából született művek voltak. A dunántúli műsorban Tóth Imre bácsi kishárapi népművész és a Karádi Pávakör képviselte az eredeti népzeneét; a Fejér Megyei Népi Együttes zenekara az alig-feldolgozottakat; a dunántúli hatásra született Kodály-műveket pedig a Honvéd Művészegyüttes, a Katanics-nőikar és a Kodály-Vonósnégyes adta elő. Mielőtt a somogyszobi dallamra írt vonósnégyes-variációk elhangzottak volna, a műsorvezető Vass Lajos közösen elénekeltette a "Lement a nap a maga járásán" kezdetű dalt, a variációk alaptémáját. Tóth Imre bácsi szépen fújta a többiekkel, aztán ő is áhítatos csöndben kezdte hallgatni a vonósnégyest. Ott ült mellettem, könnyen megfigyelhettem, milyen fegyelmetten és mozdulatlanul hallgatja a számára alighanem nehezen érthető többszólamú, helyenként polifon zeneszerzői nyelvezetet. Aztán úgy az ötödik-hatodik variáció táján egyszer csak füléhez hajol és halkán ezt súgja: "dehát azt a nótát húzzák, amit az előbb mondtunk!" Azaz: ráismert a népdaltémára a kompozíció szövevényes szólamvezetése dacára.

A legnagyobb, a szívünket leginkább megdobogtató ^{szólam} vallomás-sorozata Kodálynak a FÖLSZÁLLOTT A PÁVA három műben való kiteljesítése. A lelőhely, Surd, 1950-ig Somogyhoz tartozott; az előadó pedig - leszármazottainak utólag felgyűjtött emlékezete szerint - a szigetvári vár csárdájában tanulta e dalt valamikor 90-100 éve.

Kodály a somogyi népdal-értől a világ zene-óceánjáig vezette dallamunkat, részben szövegünket is. Még az ő életművén belül is kivételes az az alkotó gazdagság és alkotó sietség, ahogyan a gyűjtést követő 3-4 év alatt háromféle fő kompozíciót, három szerzői vallomás-variációt írt. Éneklő gyermekek számára kétszólamú gyakorlatot, Biciniumot,

melyben csak a Surdon gyűjtött két versszak hangzik el. Felnőtt kórusok számára erre a dallamra zenésíti meg Ady Endre forradalmi költeményét; végül szimfónikus nagyzenekarra ír variációs művet, melyben szavak nélkül, a hangok nyelvén fejti ki a Páva-dallam és a Páva-szöveg minden rejtett tartalmát.

Élete alkonyán is magához ölelte Somogy dallamait. A halála után megjelent HETVENHÉT KÉTSZÓLAMU ÉNEKGYAKORLAT-ban az egyik tétel az inke-jolántapusztai "Hála Isten, ^{mellesleg} makk is van" dallamára készült, három variáció pedig a "Bolhási Katá"-éra.

Ebben a posztumusz HETVENHÉT-ben különös tanúságot tett sokirányú érdeklődéséről és emberszeretetéről. A 77-ből 47 tétel ugyanis a Japán-szigetek párezernyi lélekszámú őslakóinak, az ajnuknak dallamaira épül.

Egy idén júniusban befejezett munkaközösségi kutatás, melyet öten végeztünk, azt mutatta ki, hogy Kodály kilenc nép zenéjéből és költészetéből merített témákat műveihez. A magyaron kívül szlovák, román, horvát, finn, cseremis, csuvas, ajnu és cigány dallamokat-szövegeket dolgozott föl. Tegyük ezekhez a saját dallamtémákra írt idegen szövegű és idegen népet-tájat-szerzőt jellemző, idéző, más szerző témáját feldolgozó magyarnyelvű ill. szövegtelen műveit és átiratait. Ezeknek témája, helyszíne: ógörög, latin, olasz, francia, angol, norvég, héber, arab és német.

És amint Kodály térben kitárul, ugyanúgy járja be időben is a magyar és európai múltat, és minde kitárulás, minde kitekintés nem gyöngíti, inkább erősíti anyanyelvi szilárdságát, magyar gyökérzetét. Amint legmagyarabb költőnknek, nyelvünk legnagyobb művészeinek Arany Jánosnak sem gyöngítette magyarságát az idegen nyelvek, idegen költők ismerete és átélése, úgy Kodály is megerősödött magyarságában és művészetében a más népekhez tett látogatásai során.

Négydimenziós életműve nemcsak nagy ajándék számunkra,

nemcsak boldoggá, büszkévé tesz és tehet bennünket, hanem arra is kötelez, hogy mindnyájan az Ő tanítványai legyünk, az Ő útján járjunk. Hogyan tehetjük ezt? Nem kell szakzénásszé válnunk, csak elfogadni és befogadni, érzelmi életünk szerves részévé tenni a jó zene mindkét fajtáját. Az egyszerű formákban, szájhagyomány útján termett igazi népzene, - meg a nagyszerű felépítésű, bonyolult többszólamú formákban szerzett komoly műzenét. Kezdeni a helyi hagyománnyal és hazai műzenével kell, - folytatni minél több nép, minél számosabb szerző alkotásaival. És ha a megismerés észrevétlenül torzolkodik a megszeretésbe, az pedig emberségben és műveltségben gazdagítja, alakítja át és jobbitja meg a jó zenével élőköt, - akkor teljesedik majd be Kodály nagy álma, nagy terve.

Befejezésül Bartókról mondott szavait idézem, melyek Reá Magára is érvényesek: "Ha majd egykor azokhoz is eljut művészete, akiktől ered: a dolgozó néphez és az megérti, akkor lesz magyar zenekultúra, akkor lesz igazán boldog a nép!"